

Irmari Rantamala

Martta

Toinen
osa

TR-24

Martva II

Irmari Rantamala

Martva II

HARHAMA

Toinen jakso

Kustantamo Helmivyö
Turku 2025

Irmari Rantamala: Martva II

Julkaissut alun perin Kustannus Oy Kansa, 1909.

ISBN: 978-952-7469-62-0

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Hampuri, Saksa

Lukijalle

Martva II jatkaa Helmivyön uudelleenjulkaisusarjaa, jossa ilmestyy uudestaan ladottuja versioita Irmari Rantamalan vaikeasti saatavilla olevista klassikkoteoksista *Harhama* ja *Martva*, joista jälkimmäinen on *Harhaman* temaattinen ja osittain juonellinenkin jatko-osa. Teokset ovat osa valtavaa kokonaistaideteosta, johon kuului tiettävästi myös kolmas osa, mutta teksti ei välttämättä valmistunut tai sen käsikirjoitus on mahdollisesti kadonnut. Arkistoissa on paljon Rantamalan kirjoittamaa materiaalia, mutta se on myös vaikeasti tulkittavaa, ja mahdollisen uuden kustantajan tulisi olla todella varovainen ja harkitsevainen sitä työstäessään.

On mahdollista, että Helmivyö julkaisee myöhemmin lisää Rantamalaa, jota ei ole tällä hetkellä painettuna saatavilla, myös hänen muilla salanimillään, kuten Maiju Lassila ja J. I. Vatanen. On kulttuurin kannalta oleellista, että tällaista kirjallisuutta on saatavana myös painettuna, ja uusi ladonta tarkoittaa sitä, että kirja avautuu nykylukijalle aivan eri tavalla kuin vanhan kirjan sivuisista sellaisenaan tehty näköispainos.

Edeltäjänsä tavoin osa *Martva II:n* kerronnasta on säemuotoista, jatko-osassa tosin vähemmän kuin ensimmäisessä. Tässä osa dialogista on säe- tai runomuotoista, ja uudelleenjulkaisussa on pyritty noudattamaan Rantamalan säejakoa aina, kun se on ollut mahdollista. Rantamala on käyttänyt teoksessa myös paljon englannin- ja ranskankielisiä ilmaisuja, jotka on selitetty alaviitteissä. Näitä on jätetty pois, jos sana on muuttunut niin yleiskieliseksi, ettei lukija enää tarvitse sen selitystä.

Martva III ilmestyy Helmivyön kustantamana myöhemmin vuonna 2025.

Juri Nummelin

Synti aseena ihmisellä on myrkyllisin käärme.

Pärevalossa hyvän- ja pahantiedonkirjan ääressä

1. Ensimmäinen ilta

1 Moseksen kirja 2:n luku 17 v.

Syksyllä olivat jo talven, tytöllä pojan kihlat käsissä. Metsä oli keltaisimmillansa, pihlaja marjoista punaisimmillansa. Syksyn runokulkunen soi mailla ja vesillä.

Ranniston talon upeassa vierashuoneessa paloi päre pihdissä. Se huone oli Litvan ruhtinassali. Huoneen lattialankut olivat leveintä, lumivalkeaksi pestyä honkaa. Jykevät huonekalut olivat kalleinta, parasta koivun visaa, mitä kuivin kangas on milloinkaan kasvanut. Eikä tahrannut maali niiden pintaa, ei peittänyt se luonnon valmistamaa ihmeen kaunista, kutrikasta puunniverää. Jalo visa hohti puumarmorina. Pyöreiksi höylätyt ja valkeiksi pestyt seinän honkahirret lisäsivät vierashuoneen ruhtinaallista runollisuutta.

* * * * *

Aistikkaaseen pukuun puettu Martva istui pehmeässä, upeassa sohvassa, leikellen auki Harhaman kirjan lehtiä. Monesti ennen oli hän aikonut ryhtyä sitä lukemaan, mutta ikäänkuin jonkin salaisen äänen kehotuksesta oli se jäänyt tekemättä. Hän oli tavallisesti silloin ajatellut:

— "Säästän siksi kun Oolavi tulee... Yhdessä sitten alamme."

Nyt oli Oolavi tullut aivan sitä varten ja istui vastapäätä Martvaa, keinutuolissa, huolettomana, Martvan hilpeää työtä katsellen kuin ajan ratoksi.

— "No, nyt sitä aletaan!" — naurahti Martva leikkelynsä lomassa.

Hiili risahti silloin päreessä. Sen liekki leimahti iloisena ja asettui sitten rauhallisesti palamaan. Perkele kätkeytyi liekkiin hiilen risahteena. Viereisessä huoneessa, jonne vievä ovi oli suljettu, keskusteli Rannisto pastori Aamuston kanssa.

Martva kohentautui, pisti hiusneulan, jolla oli lehtiä auki leikellyt, takaisin tukkaansa. Hänen ja Oolavin katseet kohtasivat silloin toisensa avoimina, puhtaina. Martva naurahti viattomasti, nyökäytti päätään kuin naurahduksen lisäsuloksi ja virkkoi leikillä:

— "'Paperiveitsi' pannaan takaisin tukkaan..."

Sitten kohentautui hän mukavampaan asentoon, nojasi hennon vartalonsa sohvan selkämään ja varustautui alkamaan.

— "No, onnea työhön!" — toivotti Oolavi naurahtaen. Päreeseen liekki paloi yhtenä rauhallisena vaalean kirkkaana hymynä.

Martva alkoi lukea heleällä, kauniilla äänellä. Hän luki ennakkoluuloisena: Lukemansa kirjan kehuva arvostelu oli häneen jo edeltäpäin juurruttanut sen uskon, että kirjassa on kaunista ja hyvää. Ja mitä ihminen edeltäpäin uskoo kirjassa olevan, sitä hän tavallisesti siinä löytää, kun hän on ryhtynyt sitä lukemaan, nauttiaksensa siitä. Ennakkoluulon voima oli Martvassakin niin suuri, että hän jo kirjan ensi lauseissa vaistomaisesti huomasi tuulahduksen siitä, muka kauniista, jota oli arvostelun harhaan viemänä uskonut kirjassa olevan. Samoin oli Oolavinkin laita. Häntä oli Harhaman kirja aivan kiihdyttänyt. Nuoren papin ja Aatteelan välinen keskustelu oli häneen istuttanut sen uskon, että kirjassa on jotain erinomaista, salaperäistä, jotain siitä suuresta kysymyksestä, josta pappilassa keskusteltiin juuri sen kirjan johdosta, mikä keskustelu oli sytyttänyt hänen sielussansa suuren elämänkysymyksen kaskitulen voimakkaaseen alkupaloonsa. Sen tähden oli

hän uteliaana odottanut tätä iltaa, jolloin oli määrä alottaa lukeminen.

Kun Martva oli muutaman lauseen lausunut, katsahti hän Oolaviin, silmät säteilevinä, ja lausui merkitsevän kysymyksen:

– “No—o?”

– “Kyllä siinä on omituista”, — myönteli Oolavi, miettien lauseiden sisältöä.

Päretuli heilahteli iloisesti. Perkele nautti voitostansa.

Martva luki edelleen. Joka lause lisäsi hänen ennakkoluuloansa. Hän innostui. Ääni muuttui heleämmäksi. Ajatusta ei sitonut niin paljon luetun sisältö, kuin ennakko uskon kuvitteleva kauneus ja muu sen yhteydessä oleva. Hän kulki sen uskon viemänä: näki sen värjäämiä kuvia, käsitti ajatukset sen uskon hengessä.

Kun hän oli jonkun aikaa lukenut keskeytti hänet Oolavi pyytäen:

– “Anteeksi, Martva!... Pysähdy hetkeksi!”

Päretuli paloi aivan liikkumattomana... odottaen ... epätietoisena... Oolavi ajatteli itseksensä.

– “Mitä nyt?” — kysyi Martva.

– “Siinä on semmoinen kummallinen ajatus”, — vastasi Oolavi. Ja vielä hiukan ajateltuansa lisäsi hän:

– “Siinä on semmoinen äärimäinen ajatus Jumalasta, että Hän loi ijankaikkisuudenkin... Se on niin mahdoton käsittää, kun tietää, että ijankaikkisuudella ei ole alkua, ei loppua...”

Päretuli alkoi taas iloisesti lepattaa palaessansa. Martvakin mietti asiaa. Hänkään ei jaksanut sitä käsittää. Mutta sitten muisti hän jotain raamatusta ja lausui viattomalla, reippaalla äänellä:

– “Mutta Hänhän on kaiken luonut... Ilman Häntä ei siis ole mitään!...”

Hiili risahti. Pieni, vihainen savu suhahti tulesta. Molemmat lukijat ajattelivat, mutta ajatukset sotkeutuivat ijankaikkisuus- ja äärettömyyskäsitteen suuruuteen. Ajatuksissaan lausui Oolavi:

– “Onhan kyllä lause: ‘Ennen kuin ijankaikkisuus oli ja maa ja maailma luotiin, oli Jumala’...”

– “Niin!... Todellakin!” – huudahti Martva viattomana.

Sitten hajosivat taas Oolavin ajatukset hetkeksi ijankaikkisuus-käsitteeseen ja haihtuivat sen suuruuteen. Viimein käytti hän ainoaa mahdollista pois pääsyä. Hän pyysi:

– “Ole hyvä ja jatka!...”

Ja naurahtaen lisäsi hän:

– “Sitten myöhemmin ajattelemme...”

Martva jatkoi. Oolavin rohkea, suuri henki oli huumaantunut Jumala- ja ijankaikkisuuskäsitteen suuruudesta. Ennakko-usko imi siten itseensä uutta voimaa. Se imi sitä itsestänsä. Kirja oli ainoastaan tuuli, joka puhalsi, palje, joka lietsoi. Se oli välikappale, joka määräsi ihmiskohtaloa, ollen itse yhtä arvoton kuin tuulenhenki tai vanha palje.

Ja sentähden kirkastui Oolavin sielussa kirja edelleenkin muka joksikin merkilliseksi. Hän löysi siinä omituista tavallisimmissakin lauseissa... kiintyi... alkoi kietoutua... antoi voiman johtaa järkeä...

Päretuli kirkastui. Se punotti ivahymynä.

Ja Martvaan vaikutti lisäksi huoneen runollinen valaistus... morsiamen mieliala... uteliaisuus ja kaikki muu... Puhdas mieli kävi herkäksi... Sen huomasi jo ulkoa päin: ääni muuttui lämpimämmäksi, poski hehkui, silmä loisti kuin tytön silmä konsanaan, kun se on saanut mielitekonsa: löytänyt onnen-apilaan tai saanut kirjeen kaivatulta.

– “Tämä kohta on kaunis!... Vai mitä, Oolavi?” – huudahti hän lukemisen lomassa.

– “On se!” – myönteli Oolavi. Ennakkoluulo imi kaiken itseensä ja kasvoi kuin lumivyöry.

Martva luki edelleen iloisena kuin tyttö joka kutoa helskyttelee morsiuskangastansa. Ääni helisi hopeana. Povi lämpeni, hengitys kiihtyi hieman. Oolavi katseli häntä, ajatuksen juostessa luetun mukana.

Luettavaksi sattui joku paikka, jossa Harhama taas ylisti Jumalan suuruutta, saadaksensa – kuten oli lausuttukin – sen kautta

kirkollismieliset houkutelluksi hänen kirjaansa ostamaan ja siten maksamaan hänelle jonkunlaisia kymmenyksiä. Martva ja Oolavi eivät huomanneet ansaa. Heidän puhtaille sieluillensa oli niin törkeä petos kokonaan vieras. Lisäksi olisi nuoren papin ja ”Hengellisen kuukauslehden” arvostelu tukahduttanut semmoisen ajatuksen, jos se olisikin alkanut orastaa. Heidän onnettomuutensa oli sekin, että he eivät olleet lukeneet toisia arvosteluja, joissa arvostelijat korkean järjen kannalta nimenomaan huomauttivat, kuten olivat lausuneet, rehellisen pahottelunsa sen johdosta että Harhama päivän selvästi käytti Jumalaa apunansa törkeässä teossa, käytti Häntä, veisaamalla Hänelle, kaikkeuden Herralle ylistystä. Siten olivat heidän silmänsä jääneet avaamatta.

Kun Martva oli kyseessä olevan kohdan lukenut, laski hän kirjan helmaansa ja huudahti ihastuneena:

– ”Tämä on niin suuresti sanottu Jumalasta!”

– ”Niin on... Ei se pastorin lehden arvostelu tunnu liioittelulta”, – myönsi Oolavi ajatuksissansa.

Päretulesta suhahti taas pieni iloinen savukieleke huoneeseen.

– ”Eikö jo väsyttä?” kysyi Oolavi, kun Martva nosti taas kirjan, lukemista jatkaaksensa.

– ”Ei ollenkaan... Tämä on niin mieltä kiinnittävää, että...”

Lauseen katkaisi palvelija, joka toi tarjottimella hedelmiä. Martva nyökäytti tuojalle päätänsä merkiksi, että tämä tarjoaisi Oolaville ensiksi.

Oolavi otti appelsiinin ja katsahtaen Martvaan kysyi:

– ”Sallitko kuoria sinulle?”

– ”En tiedä... No ole hyvä... Mutta minä syön sitten myöhemmin... kun lopetamme”, – vastaili Martva epätietoisien-makuisella, vilkkaalla äänellä.

Ja Oolavin kuoriessa appelsiinia, jatkoi Martva lukuansa. Luettavaksi joutui nyt kohta, jossa oli jonkunlaista mautonta runoutta.

– ”Nyt tulee runollinen kohta”, – huomautti Martva vilkkaasti, muuttaen lukemisen lausunnaksi.

Ja sitä mukaa kun hän luki, yleni hänen soaistu henkensä ru-

nouden todellisiin maailmoihin, yläpuolelle luettavaa... Se kuljeksi siellä, missä on ikuinen kauneus, lähde lorisee runovettä tulvilansa... peto hoitelee karitsaa, karitsa hakee turvaa voimakkaan pedon pesästä... Hänen henkensä kuljeksi mailla, missä ihminen on puhdas, miehen ja vaimon välinen suhde pyhä, päivä on soittoa, yö runoa ja huoli ja ruma aivan tuntemattomia... Ihastuksen huudahdus pääsi erehtyneeltä lukijalta... Poskelle nousi hieno lämpimän nostama puna... Katse kulki rivejä pitkin, ajatus mukana. Maailma oli unohtuneena.

— "Kyllä se on todellakin kaunista!" huudahti Oolavikin.

Päretulesta irtaunut savukieleke leijaili ylhäällä ihastuneiden lukijoiden päällä, teki kauniita pyörähdyksiä, hajosi ja taas yhtyi yhdeksi. Viimein muodostui se Harhaman elämän käärmeeksi, joka leijaili ja kiemurteli näkymättömänä ylhäällä korkeassa huoneessa. Sen riettaat jalat riippuivat alas ja evämäiset, levällään olevat siivet kannattivat inhottavaa ruumista. Perkele kätkeytyi siihen käärmeeseen ja seurasi lukemista.

Äkkiä pysähtyi Martva, kuin jotakin oudostuen. Oli sattunut joku huono sana, jota hän ei käsittänyt, tai hän sen käsitti himmeästi, vaistonsa avulla... Hän ei tietänyt, oliko se sana sopiva vai eikö. Hän ei tuntenut vielä pahaa. Lukemisessa syntyi ikäänkuin pieni nyähdys... Joku solmu oli sattunut tielle... Näky muuttui. Näkymätön käärme lierutteli häntäänsä kuin ankerias. Syntyi pieni hämi.

Se hämi oli kuin pieni naurahdus, joka meni pian ohi. Martva teki jonkun kauniin liikkeen, huomasi, ettei sanassa ollut mitään sopimatonta. Siinä tuntui olevan vain jotain runollista ja hienoa. Hän jatkoi taas lukuansa innostuneena.

Ja taas matkusteli hänen henkensä puhtailla runomailla, vieden muassansa Oolavinkin, jossa myös oli syntynyt pieni nyähdys... Häinkin nousi korkeuteen, yläpuolelle maata ja luettavaansa kirjaa... Hän eteni ulapoille, joilla ihmishenki etsii ijaistä kotiansa, edessä, ympärillä ja takana väljät, puhtaat vedenselät... Ei ollut missään maista tuulahdustakaan, ei edes kukan hajua... Korkeal-

la leijaili ikikaipuu pilvenä, joka suli taivaansineen... Ijäisyys avautui puhtaana taivaansalina... Mainen runous oli poissa... Sijalla oli puhdas ihmishengen suuri runous...

Niin suuri oli ennakkoluulon voima.

Mutta äkkiä pysähdytti Martva lukemisensa, kuin olisi ajatukset maahan iskenyt. Hän luuli aivan salaman singonneen taivaasta, lyöneen maahan ja odotti nyt jyrähdystä. Hänen eteensä oli sattunut aistillinen vertaus, jonka hän oli huomaamattansa juuri lukenut. Inhottava käärme kiemurteli ja huokui myrkkyä... Sen silmät paloivat... Verinen kieli riippui pitkällä...

Kaikki tapahtui silmänräpäyksessä, joka tuntui hyvin pitkältä. Aluksi ei Martva käsittänyt mitä hän oudosteli. Hän odotti vain ukkosen jyrähdystä... Korvissa humisi... Ohimot kuumenivat... Hämmästyneenä katsahti hän Oolaviin, joka myös oli hämillänsä. Heidän katseensa kohtasivat silloin toisensa ja molemmat sävähtivät tulipunaisiksi...

Inhottava käärme lipoi veristä kieltänsä... Se kiemurteli... Siivet liikkuihin evinä... Riettaat jalat tekivät liikkeitä...

Molemmat huoneessa olijat olivat huomanneet oudon hedelmän maun.

Ensikertaa punastuivat he toistensa edessä.

* * * * *

Salaisen Harhaman elämänkäärme karkeloi... Veri tunki tulvimalla Martvan poskiin. Kädet herposivat. Hengitys oli hätäinen. Koko ruumis tuntui raukealta.

Hämiänsä salataksensa vetäisi hän nenäliinansa ja koetti sillä vilvoitella kuumia poskiansa, puhallellen sievästi nenäliinan huikeen sekaan. Ohimot olivat veripunaiset, palavat. Hän ei uskaltanut katsahtaa Oolaviin, joka oli hämillänsä noussut ja käveli huoneessa.

Kumpikin koetti salata hämiänsä toiseltansa, eikä kumpikaan ollut vielä tietoinen hämin oikeasta syystä. Outo ajatus oli herän-

nyt heissä, heidän tietämättänsä tai heidän tajuamattansa, kuten herää kainous työssä, kun se on huomannut päässeensä lapsesta tyttöseksi. Inhottava käärme nautti voitostansa. Se leijaili ympäri huonetta.

Neuvottomuuttansa salataksensa nousi Martva ylös, poistui huoneeseensa sanattomana ja joi siellä hiukan kylmää vettä. Hetken kuluttua hän rauhottui osaksi. Punastus hävisi poskilta, mutta mielessä oli jotain outoa: hän ujosteli Oolavia, samoin Oolavi häntä. Oli, kuin olisivat he tavanneet toisensa jostain luvattomasta, he tahtoivat salata, että olivat toisensa siinä huomanneet, koettivat jo peittää oman osuutensa siihen. Ja kumminkaan eivät he olleet tajuiset siitä, oliko se pahaa, josta tapasivat toisensa, ja mitä pahaa se paha oli.

Hetken kuluttua palasi Martva huoneeseen, jossa Oolavi istui Harhaman kirjaa selailleen. Hän istahti avonaisen pianon ääreen ja alkoi soittaa "Litvan laulua". Hän ei soittanut tarkotuksella, mutta muuten vaan... kun ei tiennyt mitä muuta tehdä... soitti kuin soitannon vuoksi, mutta itse asiassa hämiänsä salatakseen.

Hänen vielä soittaessansa avautui ovi, joka johti siihen huoneeseen, missä Rannisto itse puheli pastori Aamuston kanssa. Palvelija tuli sieltä tarjottiminsa ja jätti oven auki. Huoneesta kuului nyt Ranniston ja pastorin keskustelu kirjallisuudesta. Rannisto oli uudestansa tiedustanut hurskaan papin ajatusta juuri Harhaman kirjan suhteen, jossa hän itse oli nyt havainnut moitittavaa. Nuori pappi selitti nyt hänelle ajatustansa puheen:

— "Jokainen kaunokirjallinen tai moraalikirja on epäsideellinen, jos sen tarkoitus ja henki ei ole jumalallista siveellisyyttä, jos se, toisin sanoen, jumalallisen siveellisyyden ja Jumalan sijalle asettaa inhimillisen, määrittelemättömän mielivallan."

Martva kuuli puheen, keskeytti soittonsa, istahti keinutuoliin ja alkoi, kuten Oolavikin, tarkkaavasti seurata keskustelua. Äskeinen kohtaaminen siihen aivan pakotti. Rannisto huomautti nuorelle papille:

Martva

Martva on Irmari Rantamalan mittavan *Harhama*-teossarjan toinen jakso, joka ilmestyi heti Harhaman perään vuonna 1909 kolmessa osassa Teoksessa seurailaan toisiaan rakastavia nuorukaisia Oolavia ja Martvaa, joihin Harhaman aiemmassa osassa kirjoittama teos "Varotushuuto" tekee turmelevan vaikutuksen. Perkele näyttelee myös merkittävää osaa tapahtumissa ja monenlaisia yhteiskunnallisia asioita käsittelevässä dialogissa. Osa teoksesta on kirjoitettu runomuotoon, ja Martvaa voikin pitää yhtenä ensimmäisistä suomalaisista säeromaaneista.

Martva on ollut unohdettu teos, vaikka sitä edeltäneestä *Harhamasta* on kirjoitettu tutkimuksia sivutolkulla. *Martva* on ollut saatavana sähkökirjana, mutta Helmivyön laitos on ensimmäinen painettu uusintajulkaisu.

ISBN 978-952-7469-62-0

KANSI TIMO RONKAINEN

